REALIZĂRI LOCUŢIONALE ALE UNOR FUNCŢII SINTACTICE

CECILIA CĂPĂŢÎNĂ, ANAMARIA PREDA
Universitatea din Craiova

1. Termeni ca: *locuţiune, îmbinare, expresie, clişeu, sintagmă, grup sintactic, îmbinare frazeologică, grupare locuţională, structură sintactică clişeizată* ş.a. sunt frecvent folosiţi în lucrări de gramatică, inclusiv în *GALR* şi *GBLR*.

1.1. Analiza modului în care sunt utilizaţi aceşti termeni în lucrări vechi şi noi de gramatică românească ne-a condus la următoarea constatare. Aceste concepte nu sunt suficient de clar delimitate, în ciuda preocupării unor lingvişti de a stabili criterii de diferenţiere a îmbinărilor lexicale fixe (Boroianu 1974, Dimitrescu 1958, Hristea 1984, Pană Dindelegan 1991 şi 1994, Căpăţînă 2007 ş.a.). Efectul acestei delimitări nefinalizate şi dificil de realizat apare în utilizarea arbitrară, sinonimică sau inconsecventă a termenilor care denumesc unităţi frazeologice.

1.2. Ca urmare a aceleiaşi analize, au apărut unele întrebări. Le formulăm pe primele două, la care vom răspunde în cele ce urmează. Cine ar trebui să descrie şi, implicit, să denumească îmbinările lexicale fixe? Termenii *locuţiune, îmbinare, expresie, clişeu, îmbinare frazeologică, grupare locuţională* ş.a. diferenţiază fapte de limbă sau sunt sinonimi?

2. Este greu de înţeles pe baza cărei delimitări conceptuale sunt folosiţi aceşti termeni. Există o inerţie în privinţa acceptării şi folosirii acestora, stare proprie nu doar gramaticilor, ci şi tuturor dicţionarelor româneşti. Fără descrierea conceptelor respective, nu se pot acorda statute, nici nu se pot stabili principii lexicografice pe baza cărora să fie înregistrate combinaţiile lexicale fixe în inventarul lexical al dicţionarului de tip explicativ sau normativ. „Rezistenţa" sau trăinicia termenilor care denumesc astfel de combinaţii pare a indica, pe de o parte, acceptarea aprioric a conceptelor respective, iar, pe de alta, evidenţiază nevoia clarificării lor, prin stabilirea specificităţii fiecăruia.

2.1. Lingviştii specializaţi în frazeologie trebuie să definească termenii care denumesc diferitele tipuri de îmbinări lexico-gramaticale fixe. Delimitarea conceptuală poate fi acceptată sau convenită atât de autorii de gramatici, cât şi de cei de dicţionare.

Observăm însă că termenii de mai sus sunt admişi şi folosiţi sub influenţa statutului acordat când de gramaticieni, când de lexicografi.

Autorii *GBLR* acordă statutul de „expresie adverbială" locuţiunilor: *de bună seamă, din fericire, pe scurt, mai precis* şi motivează acest statut prin apariţia lor în „context adverbial" (*op. cit.*: 306). Tot astfel se procedează şi cu unele „expresii adverbiale, reprezentate de grupuri analizabile (sintactic libere), dar echivalente cu un adverb modal şi apărând în contexte specifice adverbului (*în chip strălucit, în mod sistematic, din punct de vedere teoretic, sub aspect numeric*)" (*op. cit.*: 307).

Aceleaşi argumente – echivalenţa cu un adverb şi apariţia în context adverbial – sunt valabile şi în cazul locuţiunilor. De altfel, la pagina 545, combinaţiilor *de bună seamă* şi *din*

BDD-V885 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:54:39 UTC)

fericire li se recunoaşte statutul de locuţiuni adverbiale.

După opinia noastră, *de bună seamă, din fericire, pe scurt, mai precis* sunt locuţiuni adverbiale. Argumentăm acest statut prin semnificaţia unitară şi funcţionarea adverbială a fiecărui grup, prin anularea capacităţii flexionare şi a disponibilităţilor combinatorii caracteristice cuvintelor pline, prin următoarele aspecte deviante: prezenţa lui *seamă,* cuvânt inexistent în afara locuţiunilor, prezenţa nemotivată semantic sau sintactic a prepoziţiilor *din* şi *pe,* prezenţa nejustificată a gradului comparativ de inegalitate (*mai precis*), grad neopozabil celui pozitiv în utilizarea locuţională (*Sunt nehotărât în privinţa liceului, mai precis a profilului., *Sunt nehotărât în privinţa liceului, precis a profilului.* vs *pasă mai precisă, pasă precisă*), admiterea morfemelor de intensitate înaintea locuţiunii: *foarte pe scurt, mai pe scurt,* şi nu înaintea adverbului: **pe foarte scurt, *pe mai scurt*.

În privinţa celui de-al doilea grup, considerăm că *din punct*(*ul*) *de vedere, sub aspect*(*ul*), *în chip*(*ul*), *în mod*(*ul*) sunt cvasilocuţiuni. Au trăsături mixte, locuţionale şi nelocuţionale: sunt lipsite de expresivitate, admit dislocarea, spre deosebire de alte locuţiuni adverbiale (*din oricare punct de vedere, sub acest aspect, în alt chip, în acelaşi mod* vs **Dumnezeu i-a dat noroc cu acest carul., *Eram de toată faţă când…, *Din multă nefericire, copilul s-a îmbolnăvit.*) şi au câte două variante condiţionate de context (*din punct de vedere social / din punctul de vedere social al ştiinţei numite sociologie, sub aspect teoretic / sub aspectul teoriei, în chip special / în chipul cel mai simplu, în mod eronat / în modul stabilit*). Imposibilitatea de a fi utilizate fără adjectiv sau nume în genitiv, aşa cum pot apărea alte substantive în grupuri prepoziţionale (**Imobilele au fost expertizate din punct de vedere., *Amsterdam e un oraş scump din punctul de vedere., *E asigurată sub aspect., *În chip, îi mulţumesc domnului M., *Am instalat programul în mod.* vs *A sărit din tren., Iese din cadru., Zace sub dărâmături.*) constituie o trăsătură specifică acestora. Cu excepţia îmbinării *din punct*(*ul*) *de vedere* (*al*), utilizată din ce în ce mai frecvent doar în varianta *din punct de vedere* (*al*), indiferent de context (cu excepţia combinaţiei dislocate: *din acest punct de vedere / din punctul acesta de vedere, din punctul nostru de vedere*), variantele celorlalte sunt folosite corect.

Considerăm că termeni precum *locuţiune, expresie, clişeu* etc. denumesc combinaţii lexicale diferite şi, prin urmare, nu sunt sinonimi. Aceştia aparţin terminologiei lingvistice actuale, acolo unde sinonimele – puţine câte sunt – nu sunt sinfazice. Dacă s-ar admite totuşi că aceşti termeni intră în relaţie de sinonimie totală, ar fi necesară o explicaţie. Din punctul nostru de vedere, sinonimia acestor termeni e inacceptabilă.

3. Prin comentariul nostru asupra utilizării termenilor specifici frazeologiei de către autorii gramaticilor şi ai dicţionarelor, aducem în discuţie fie oportunitatea acestei utilizări (justificate doar de o explicită şi fermă delimitare conceptuală), fie înlocuirea acestora cu un termen generic. De pildă, cu termenul *colocaţie,* care denumeşte „o combinaţie lexico-semantică de două sau mai multe cuvinte, cu grad ridicat de frecvenţă în vorbire, combinaţie existentă înainte de momentul vorbirii” (Căpăţînă 2007: 4).

Obiectivele acestui articol sunt:

(a) demonstrarea funcţionării sintactice unitare a *locuţiunilor,* funcţionare prin care *locuţiunile* se diferenţiază de *expresii* şi se aseamănă cu *cuvintele compuse* şi
(b) semnalarea posibilităţii de includere a realizărilor locuţionale ale funcţiilor sintactice în clasele de substituţie.

3.1. În ce priveşte *locuţiunile,* considerăm că acestea sunt combinaţii lexicale fixe, unitare sub aspect semantic şi gramatical, caracterizate prin aspecte deviante precum:

BDD-V885 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:54:39 UTC)

– prezenţa unor cuvinte inutilizabile în afara contextului locuţional – arhaisme (*hac, iveală, pomină, greş, toi, seamă* ş.a.) (Pană Dindelegan 1994a: 83) şi neologisme (*anvergură, augur, brio, subsidiar, trombă, unison, vogă* ş.a.) (Căpăţînă 2007: 138);

– restrângerea, chiar pierderea autonomiei gramaticale a unor cuvinte componente (Pană Dindelegan 1991: 5 şi 1994: 83-85) (*eram de faţă* vs **eram de feţe, *eram de o faţă, *eram de faţa* ş.a.m.d.);

– caracterul nemotivat contextual al unor componente sau al unor categorii gramaticale: a) pronumele *o, (î)i, le*: ***o*** *ia la fugă,* ***o*** *ia razna,* ***o*** *ia din loc,* ***îi*** *dă zor cu gura,* ***le*** *are la matematică* (Pană Dindelegan 1994: 9); b) singularul: *o ia la* ***picior****, le-am tăiat* ***macaroana****, stau de* ***vorbă*** (Căpăţînă 2007: 62); c) femininul: *o ia la* ***sănătoasa****, cu* ***ţârâita****, cu* ***nemiluita*** (*ibidem*: 62-63); d) pluralul: *din* ***păcate****, de pe* ***vremuri****, sub* ***aşteptări****, nu este în toate* ***minţile*** (*ibidem*); e) gradul comparativ de superioritate: ***mai ales, mai cu seamă, mai nou, mai precis*** ş.a. (*ibidem*: 76);

– caracterul hibrid al unor forme ca: ***boulea****,* ***binelea, picioarelea, ascunselea, adevăratelea*** ş.a.;

– semnificaţia unitară, nerezultată din însumarea semnificaţiilor termenilor componenţi (*a o ţine una şi bună, a găsi cu cale, a lua peste picior* etc.) (*ibidem,* 42);

– dependenţa semantică a locuţiunii de un anume context (*Am fost de faţă*. cf. *săpun de faţă*; *E în stare de orice.* cf. *În stare lichidă…*; *A dat cu piciorul unei şanse unice.* cf. *A dat cu piciorul în uşă.*; *Spectacolul are loc în sala…*cf. *Eu am loc lângă tine*.) (*ibidem*: 227);

– sintaxa internă nefirească (*a o face de oaie, a sta la îndoială, a găsi de cuviinţă, a găsi cu cale, a pune în vedere, a-şi da cu părerea, a prinde de veste* ş.a.) (*ibidem,* 4, 60, 63, 68, 80).

Includerea locuţiunilor în clasele de substituţie ale diferitelor funcţii sintactice de către autorii de gramatici este accidentală, arbitrară sau neglijată, şi nu constantă sau sistemică. Cu ajutorul exemplelor oferite de motorul de căutare–găsire Google, evidenţiem funcţionarea sintactică a locuţiunilor, mai precis realizarea locuţională a funcţiilor sintactice. Nu avem în vedere calitatea de termen regent a locuţiunii, nici calitatea de elemente de relaţie a locuţiunilor prepoziţionale şi conjuncţionale.

3.2. Locuţiunea poate fi considerată termen al opoziţiei *simplu – compus – locuţiune*, opoziţie avută în vedere de autorii *GALR* prin statutul de *semne lingvistice simple* (în cazul *cuvântului*) şi *complexe* (în cazul *compuselor* şi *locuţiunilor*). Modelul oferit de *GBLR* (p. 164) în clasificarea pronumelor şi a adjectivelor pronominale relative poate fi generalizat şi la celelalte clase lexico-gramaticale. Astfel, „realitatea lingvistică" numită *locuţiune* şi-ar găsi locul cuvenit. Iată câteva asemenea serii! La substantiv: *măr – floarea-soarelui/untdelemn – ţinere de minte*, la adjectiv: *bun – binevoitor/nou-născut – într-o ureche*, la adverb: *bine – niciodată – cât pe ce*, la verb: *a fi – a binecuvânta – a ţine minte*, la prepoziţie: *de – de pe – în ciuda*, la conjuncţie: *că – deoarece – pentru că* şi la interjecţie: *vai – tic-tac – vai şi-amar*.

3.3. Prezenţa unei asemenea sistematizări la nivelul claselor lexico-gramaticale se va putea reflecta în alcătuirea claselor de regenţi şi a claselor de substituţie ale funcţiilor sintactice. În cele ce urmează, completăm inventarele claselor de substituţie cu realizări locuţionale.

4. În grupul nominal, „potrivit unor criterii sintactice şi funcţional-semantice mai riguroase, aplicate şi în cazul altor funcţii sintactice, se disting [...] mai multe funcţii sintactice (corespunzătoare atributului din gramatica tradiţională): determinant, cuantificator, modificator, posesor, complement" (*GBLR*: 362). Clasele de substituţie ale acestora pot include şi realizări locuţionale.

4.1. În grupul nominal, *cuantificatorul* „se realizează doar în prezenţa determinantului, prin cuvinte cu sens cantitativ (cantitative). […] În absenţa determinantului, cuantificatorul preia funcţia sintactică de determinant […]" (*GBLR*: 374).

BDD-V885 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:54:39 UTC)

Şi unele locuţiuni adjectivale cu sens cantitativ au funcţia de *cuantificator*, în prezenţa unui determinant în grupul nominal: *această* ***mână de*** *oameni*, *acea* ***cârcă de*** *bani*, *acea* ***sumedenie de*** *contracte*, *niciun* ***pic de*** *milă*, *acea* ***groază de*** lucruri, *vreun* ***morman de*** *gunoaie*, *această* ***sumedenie de*** *modele*, *care* ***droaie de*** *mall-uri*, *acea* ***puzderie de*** *stele*, *vreun* ***purcoi de*** *bani*, *acest* ***vraf de*** *acte*.

4.2. O altă funcţie sintactică în grupul nominal este cea de *modificator*. În clasa de substituţie a *modificatorului* pot fi incluse locuţiuni, funcţionarea lor cu acest rol nefiind deloc de neglijat. Funcţionează ca *modificatori*:

– locuţiuni adjectivale propriu-zise: *firma* ***cu pricina***, *o femeie* ***între două vârste***, *nişte persoane* ***mai cu dare de mână***, *omul* ***de rând***, *să vedeţi una* ***şi mai şi***, *oaspeţi* ***de seamă***, *oameni* ***în toată firea***, *om* ***de cuvânt***, *anul* ***în curs***, *om* ***dintr-o bucată***, *viaţa* ***de zi cu zi*** ş.a.

– locuţiuni adjectivale provenite din locuţiuni verbale la participiu: *atentatul* ***pus la cale***, *o dexteritate* ***ieşită din comun***, *un miliardar* ***trecut de prima tinereţe***, *planul* ***avut în vedere***, *un trafic* ***dat peste cap***, *funcţionarul* ***dat afară***, *un comportament* ***săritor în ochi*** ş.a.

– locuţiuni adjectivale provenite din locuţiuni adverbiale: *printre cei* ***din urmă***, *bani* ***de ajuns***, *decizia* ***pe şest***, *bilanţul* ***an de an***, *jurisdicţie* ***de la caz la caz*** ş.a.

– locuţiuni verbale cu formă verbală de infinitiv sau de supin: *cea mai bună metodă de* ***a ţine minte / de ţinut minte*** *este…*, *O tânără are şansa de* ***a lua parte*** *la congresul internaţional.*

4.3. În clasa de substituţie a *complementului numelui* pot fi incluse locuţiuni substantivale: *depănarea* ***aducerilor aminte***, *exprimarea* ***părerii de rău***, *stăvilirea* ***bătăii de joc***, *importanţa* ***învăţăturii de minte***, *încheierea* ***trecerii în revistă***, *evitarea* ***inducerii în eroare*** etc. şi locuţiuni pronominale: *venirea* ***Domniei Sale,*** *plecarea* ***nu ştiu cui*** etc.

4.4. Alături de alte realizări ale *posesorului*, adăugăm pe cele locuţionale (prin locuţiuni pronominale de politeţe şi indefinite): *Reşedinţa* ***Majestăţii Sale***, *locul* ***Domniei Voastre,*** *maşina* ***nu ştiu cui***, *lucrarea* ***nu ştiu căruia*** *dintre voi.*

5. Realizările *complementului comparativ* pot fi completate cu cele locuţionale: *Lucrează la fel de mult* ***ca Domnia Sa.***, *Amintirile îl dor la fel de tare* ***ca părerile de rău.***, *Aici e la fel de frumos* ***ca peste tot.***, *A reţine nu e la fel de simplu* ***ca a da uitării***.

6. Autorii *GBLR* admit existenţa unui *predicat locuţional*, precizând faptul că „mărcile de flexiune se ataşează verbului component al locuţiunii, iar locuţiunea în ansamblu funcţionează ca un component verbal unic, impunând restricţii de formă complementelor” (*op. cit.*, 399).

Predicatul exprimat prin locuţiuni verbale este bine reprezentat: ***A ţinut minte*** *totul.*, ***A luat parte*** *la spectacol.*, ***N-a băgat de seamă*** *când ai plecat.* Aceste realizări locuţionale pot fi completate cu locuţiunile adverbiale legate conjuncţional de restul enunţului: ***Cu siguranţă*** *că vine.*, ***Fără doar şi poate*** *că va veni.*, ***De bună seamă*** *c-a învăţat.*, ***Fără îndoială*** *că îşi va aminti.*, ***Cu certitudine*** *că va întreba de tine.*

7. Clasele de substituţie ale *complementelor* includ şi realizări locuţionale.

7.1. În ce priveşte realizarea locuţională a *subiectului*, autorii *GBLR* admit un asemenea caz, când acesta se dublează cu o locuţiune pronominală reciprocă în structuri reciproce: „***Ei*** *s-au subminat* ***unul pe altul.***, ***Ei şi****-au scris regulat* ***unul altuia.***” (*op. cit.*: 422).

Considerăm că în clasa de substituţie a *subiectului* pot apărea şi următoarele locuţiuni:

– locuţiuni substantivale provenite din locuţiuni verbale: *Dacă n-ar fi fost inteligenta* ***punere în ecuaţie*** *a lui…*, ***Datul din gură*** *nu face decât să-l întărâte.*, ***Aducerile aminte*** *îl copleşesc.*, *Îl încearcă* ***părerile de rău.***, *Îi face plăcere* ***venitul de hac / datul la iveală*** *al inamicului.*, ***Pusul la punct*** *al celor din jur îi oferă satisfacţie.*;

– locuţiuni verbale cu verbul la forme non-finite: *Se încearcă* ***a se pune la cale*** *mecanismul fraudării.*, ***A ţine minte*** *răul înseamnă a fi biruit de rău.*, ***A lua parte*** *e prima*

BDD-V885 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:54:39 UTC)

condiţie., *E greu* ***de ţinut minte*** *toate astea.*, *Se cuvine* ***a sta de vorbă*** *cu adversarul.*;

7.2. *Complementul direct* poate fi realizat şi locuţional, prin:

– locuţiuni verbale cu forme verbale nonfinite de infinitiv, gerunziu sau supin: *Poate* ***lua în discuţie*** *această eventualitate.*, *Te pot* ***scoate din minţi****.*, *Începe* ***a-şi lua gândul*** *de la tine.*, *Simte* ***luându****-i* ***avânt*** *cariera.*, *Termină* ***de stat de vorbă****.*;

– locuţiuni substantivale: *Simte* ***bătaia*** *ta* ***de joc****.*, *Are multe* ***păreri de rău****.*, *Nu va uita uşor* ***învăţătura de minte****.*, *Salarii care vor da* ***bătăi de cap****…*, *Voi face o* ***trecere în revistă*** *a…*;

– locuţiuni pronominale indefinite: *Am apucat să-i promit şi* ***pe dracu'n patru****.*, *Mi-ai promis* ***câte-n lună şi-n stele****.*, *Are bani, televiziuni, afaceri şi* ***câte şi mai câte****.*

7.3. Şi *complementul secundar* are câteva realizări locuţionale, în special prin locuţiuni verbale cu forme nonfinite: *M-a învăţat* ***a nu-mi bate joc*** *de alţii.*, *Te-a rugat* ***a****-i* ***da voie*** *să plece.*

7.4. Realizarea de bază a *complementului indirect* este prin nume în dativ. Realizările locuţionale sunt foarte rare. Aşa-zisele locuţiuni pronominale de politeţe (Căpăţînă 2007: 28 şi 64-65) ***Domniei Sale*** *i-am adresat o întrebare.*, *Există păreri favorabile* ***Majestăţii Sale.*** şi locuţiuni pronominale indefinite: *Au dat cadouri* ***nu ştiu cui****.*, *Se poate adresa* ***te miri cui.*** pot îndeplini această funcţie.

7.5. În clasa de substituţie a *complementului prepoziţional*, trebuie admisă şi realizarea prin locuţiuni substantivale, pronominale şi verbale: *Mizează* ***pe aducerile-aminte****.*, *Investiţia constă* ***în punerea în folosinţă*** *a unui teren.*, *Depinde* ***de te miri cine****.*, *E preocupat* ***de a pune la punct*** *pe oricine i se împotriveşte.*, *Recurge* ***la a face blatul****.*, *Se limitează* ***la a băga de seamă****.*, *Tot ce-am auzit este demn* ***de a fi ţinut minte****.*

7.6. O clasă de substituţie bogată şi variată are *numele predicativ*. Această clasă poate fi completată cu:

– locuţiuni substantivale: *Insuccesul ăsta o să-mi fie* ***învăţătură de minte****.*, *Cea mai jenantă caracteristică e* ***luarea peste picior*** *a colegilor.*;

– locuţiuni adjectivale: *O fi fost* ***deschizător de drumuri****.*, *Reporterii sunt* ***mai grei de cap****…*, *Ei sunt* ***de-o vârstă****.*, *Softul e* ***de toată jena****.*, *Metoda era* ***în vogă*** *pe atunci.*;

– locuţiuni adverbiale: *A fost* ***cât pe ce*** *să plec.*, *E* ***peste măsură*** *să apreciem situaţia.*;

– locuţiuni verbale cu forme non-finite: *Una din plăcerile lui este* ***de a-şi aduce aminte*** *tinereţea.*, *Un adevărat chin este* ***de a ţine minte*** *cuvânt cu cuvânt textul.*, *Chestia asta este* ***de ţinut minte****.*;

– locuţiuni interjecţionale: *E* ***vai şi-amar*** *de capul lui!*

7.7. Realizările locuţionale ale funcţiei de *complement predicativ al obiectului* includ locuţiuni adjectivale şi adverbiale: *Te-au luat drept* ***bătut în cap****.*, *L-au desemnat ca* ***cel mai de seamă*** *dintre ei.*, *L-au denumit* ***în fel şi chip****.*

8. *Complementele circumstanţiale* (circumstanţialele obligatorii) se pot realiza şi prin locuţiuni adverbiale:

– de loc: *Locuieşte* ***la doi paşi****.*;

– de timp: *Şedinţa a durat* ***până la ziuă.****, Obiceiul ăsta datează* ***din moşi strămoşi****.*;

– de mod: *Se comportă* ***în ultimul hal.;***

– cantitativ: *Apartamentul acela costă* ***peste măsură.***

9. Clasa de substituţie a *complementului posesiv* se reduce la realizări clitice şi nominale. E posibilă realizarea prin locuţiuni (pronominale de politeţe şi indefinite), dar aceasta este rar întâlnită: ***Domniei Sale i****-au murit lăudătorii.*, *La vederea scenei ăsteia,* ***îi*** *dau lacrimile* ***te miri cui****.*

10. Grupul prepoziţional care are drept centru prepoziţia *de* sau *de către* este unica realizare a *complementului de agent*. Şi realizarea locuţională a acestei funcţii sintactice se

BDD-V885 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:54:39 UTC)

reduce la locuţiunile pronominale de politeţe şi nehotărâte: *Ea a fost aleasă* ***de Domniile Voastre.****, Eşti recunoscut pe stradă* ***de nu ştiu cine.***

11. Realizările *predicativului suplimentar* sunt foarte variate. Adăugăm acestora pe cele locuţionale prin:

– locuţiuni adjectivale: *O consideram* ***mai de cuvânt****., Îi credeam* ***în vârstă****., Îl socoteam* ***cu scaun la cap****.*;

– locuţiuni adjectivale provenite din locuţiuni verbale la participiu: *Veniseră* ***puşi pe harţă****., Tehnologia trebuie* ***adusă la zi****., Persoanele incomode trebuiau* ***date afară****.*;

– locuţiuni adverbiale: *Îl ştiam* ***în ultimul hal****., Îi credeam* ***la un loc****., Angajaţii pleacă* ***pe capete****.*;

– locuţiuni verbale cu forme nonfinite de gerunziu: *Câinele privea* ***dând din coadă****.*, de infinitiv: *Nu-l credeam* ***a ţine minte*** *totul.* sau de supin: *Nu mi-l imaginam* ***de luat în calcul*** *pentru proiect.*

12. Pentru unele *circumstanţiale*, autorii *GBLR* includ locuţiunile adverbiale în clasele de substituţie.

12.1. De exemplu, admit că centrul unui grup adverbial care îndeplineşte funcţia de circumstanţial de loc poate fi „locuţiune adverbială: *în spate, nu ştiu unde, te miri unde* etc." (*op. cit.*: 530).

Adăugăm şi alte realizări locuţionale ale circumstanţialului de loc: *Spitalul aflat* ***la doi paşi de*** *cheiul Dâmboviţei …, Stau* ***pe te miri unde*** *cu chirie.,* ***Cât vezi cu ochii,*** *sunt numai cârciumi., S-a dus* ***la dracu-n praznic****., Orbecăiam năuc* ***de colo până colo****., Pompeii se află la* ***o azvârlitură de băţ de*** *Napoli., Au fost înălţate* ***la tot pasul*** *blocuri.*

12.2. La *circumstanţialul de timp*, centrul grupurilor adverbiale poate fi şi o locuţiune adverbială. Numeroase exemple pledează pentru această soluţie.

Iată câteva realizări locuţionale ale circumstanţialului de timp: ***La un moment dat*** *se plictiseşte.,* ***Până la urmă*** *ne-a convins., Vă spunem* ***din capul locului*** *că…, Nu mai funcţionează* ***de ani buni****.,* ***Între timp*** *s-a transformat într-un mic SRI., Pleacă* ***cu noaptea-n cap****.,* ***Mai întâi şi-ntâi,*** *deschidem monitorul.*

12.3. Într-o notă la *circumstanţialul de mod*, autorii *GBLR* admit că „numărul grupurilor prepoziţionale care tind să se fixeze şi să devină locuţiuni adverbiale este destul de mare […]" (*op. cit.*: 540).

Se susţine ideea că locuţionalizarea unor grupuri e un fenomen datorat fixării acestora. Se poate adăuga că orice restrângere a funcţionării unui element al grupului, restrângere care conduce la anularea autonomiei sale lexico-gramaticale (*prisos, pomină, ghiotura, toptanul, toi, van, ţanc, doară, îndelete, răspăr* ş.a.) şi orice aspect deviant sau inexplicabil în sincronie al compoziţiei sau / şi al semnificaţiei grupului (*la întâmplare, fără doar şi poate, la o adică, mai cu seamă, câtuşi de puţin, cât pe ce* ş.a.) motivează statutul locuţional.

Este evident că una dintre cele mai frecvente realizări ale circumstanţialului de mod este cea locuţional adverbială: *A organizat licitaţie* ***de ochii lumii****., Cântă* ***după ureche.****, Grămezi de fonduri au fost cheltuite* ***fără noimă****., S-a târât* ***de-a buşilea****., Vă relatez* ***de-a fir a păr*** *tărăşenia., A controlat* ***la sânge.****, Clikând* ***în neştire*** *la mouse …, Ne-am pus* ***de pomană*** *ochelarii., A înţeles schema* ***la perfecţie****., Investighează* ***cu de-amănuntul*** *cele întâmplate.*

12.4. *Circumstanţialul de modalitate* exprimă o evaluare a vorbitorului asupra celor enunţate. Autorii *GBLR* includ locuţiuni adverbiale (*de bună seamă, fără doar şi poate, din păcate, din fericire*) şi grupuri prepoziţionale în curs de locuţionalizare (*fără îndoială, fără niciun dubiu, în mod cert, în chip necesar, într-un fel bizar*) în clasa de substituţie a acestui circumstanţial (*op. cit.*: 545).

Frecvenţa locuţiunilor adverbiale cu funcţia de *circumstanţial de modalitate* este

BDD-V885 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:54:39 UTC)

deosebit de mare: ***Din păcate**, atenţia e îndreptată spre subiecte frivole*., ***Mai exact,** au fost tăiaţi 63.000m^3*., ***În fond,** spitalul era aproape*., ***Pe de o parte,** admitem asta, **pe de altă parte**, nu.*, ***În altă ordine de idei**, e greu să fii cunoscut în România*., ***Unu la mână**, nu e originar din secuime, **doi la mână**, nu cunoaşte limba română.*, ***În definitiv,** şi slovacii ştiau ce e aia o haină de la pachet.*

12.5. În clasa de substituţie a *circumstanţialului cantitativ* sunt incluse şi locuţiunile adverbiale de cuantificare (*cât mai mult, de ajuns, mai mult sau mai puţin, din ce în ce*) şi „toate mărcile gradelor de intensitate […]: *colosal de, cumplit de, extraordinar de, grozav de, impresionant de, uimitor de, înfricoşător de, negrăit de, nespus de* etc." (*op. cit.*: 548).

Pe primul loc în inventarul de „mărci expresive ale gradării", autorii *GBLR* aşază „mărcile semigramaticalizate, aflate la limita dintre gramatical şi lexical: [*vreme*] *colosal de rece, cumplit de rece, extraordinar de rece, grozav de rece, teribil de rece* etc." (*op. cit.*: 216). Lista acestora, care cuprinde adjective adverbializate şi supine (inversate) adverbializate în tiparul respectiv, este mult prea bogată, încât să se poată admite gramaticalizarea lor. Se pot admite o semigramaticalizare a unora: *grozav de, teribil de, nemaipomenit de* şi, mai ales, funcţionarea ca mărci expresive ale superlativului a celor mai multe: *colosal de, fabulos de, fantastic de, fenomenal de, negrăit de, neînchipuit de, uimitor de, uluitor de, sfâşietor de, nesperat de, cumplit de, nespus de* etc.

Transformarea acestor combinaţii în morfeme gramaticale ale superlativului ar trebui să aibă drept consecinţă includerea lor într-o clasă cu inventar limitat, or lucrul acesta nu pare posibil în acest stadiu al limbii.

Există câteva locuţiuni de cuantificare care marchează un superlativ şi, prin uniformizarea interpretării mărcilor gradării, ele pot fi incluse în clasa de substituţie a cantitativului: *E **nespus de** frumoasă, Eşti **îngrozitor de** singur., Este **atât de** înaltă., Schema e **cât se poate de** simplă.*

Alte locuţiuni adverbiale pot avea funcţia de circumstanţial cantitativ: *Ardei umpluţi **jumi-juma** cu legume şi carne …, Înaintează **puţin câte puţin.**, Am lăudat-o **cu asupra de măsură**., Unui străin **pe jumătate** cucerit …, Se săturase **până peste cap**., Singurul target **cât de cât** interesant*.

12.6. Şi în clasa de substituţie a *circumstanţialului instrumental*, sunt posibile realizări locuţionale, adverbiale şi verbale cu forme non-finite: *Datinile sunt transmise **prin viu grai**., Mulţumesc **pe această cale** conducerii..., Scriem despre un filozof **făcând uz de** cuvintele noastre., Am ajuns acolo **ţinând cont** de sfaturile primite*.

12.7. Unica realizare a *circumstanţialului sociativ* este grupul prepoziţional, cu prepoziţiile *cu* sau *fără*. În acest grup, pot apărea şi locuţiunile pronominale de politeţe şi indefinite: *Merge **cu Domnia Voastră / Excelenţa Sa / nu ştiu cine / te miri cine.***

12.8. În clasa de substituţie a *circumstanţialului de relaţie*, pot apărea şi câteva realizări locuţionale: *Un fel de X, iscusit **la tras sfori**., Era dibaci **în tras cu urechea / în pus la cale** comploturi., Este destoinic **la peţit**., **Sunt** modeşti **din fire.***

12.9. Autorii *GBLR* includ, în clasa de substituţie a *circumstanţialului de cauză*, locuţiunile adverbiale: *de ce, de aceea, de asta*. Se pot adăuga grupuri adjectivale cu centru locuţional. Acesta poate fi:

– locuţiune adjectivală propriu-zisă: ***De sărac cu duhul** ce era**,** omul nu putea pricepe…, **De bătut în cap**, a încurcat răspunsurile*.

– locuţiune adjectivală provenită din locuţiune verbală la participiu: ***De nebăgat în seamă,** s-a supărat., **De luat la rost** cum a fost, Matei s-a fâstâcit., **Pus pe butuci** cum era**,** combinatul n-a mai putut fi privatizat.*

– locuţiune verbală cu formă de gerunziu, în special negativ: ***Nebăgând** bine **de***

BDD-V885 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:54:39 UTC)

seamă, *a intrat în aria calului.,* ***Neaducându-şi aminte*** *versurile, s-a oprit din recitat.,* ***Neluând în calcul*** *această eventualitate, n-a acordat importanţa cuvenită discuţiilor.,* ***Neavând în vedere*** *prejudiciile, soluţia nu e corectă.*

Mai puţin frecventă este realizarea prin locuţiune substantivală precedată de prepoziţie sau prin locuţiune adverbială: *Este cercetat pentru* ***luare de mită****.*, *A greşit* ***din nebăgare de seamă****.*, ***În necunoştinţă de cauză,*** *a ratat calificarea.*

12.10. În clasa de substituţie a *circumstanţialului de scop, GBLR* include „grupul adverbial cu centru o locuţiune adverbială de tipul *de ce, de aceea, de asta*" (*op. cit.*: 568).

Se pot adăuga locuţiunile adverbiale *dintr-adins, într-adins, de aia, pentru asta*: *Uneori am impresia că alege cele mai proaste soluţii parcă* ***dintr-adins****, ca să…, Legile au fost lăsate ambigue* ***într-adins****, ca să avem o portiţă de scăpare.,* ***De-aia*** *au murit tinerii la revoluţie, ca noi să ne putem bucura de libertate., A venit după bani,* ***de aceea*** *îţi vorbeşte frumos.*

Pot fi adăugate şi locuţiunile verbale la modul infinitiv: *Repetă* ***pentru a ţine minte.****, Se poartă astfel,* ***pentru a fi băgată în seamă****., S-au întâlnit* ***pentru a pune la cale*** *un complot., Îl aşteaptă* ***pentru a****-l* ***lua la rost.***

12.11. În clasa de substituţie a *circumstanţialului condiţional*, autorii *GBLR* au inclus grupul adverbial având „centru un adverb de tipul *altminteri, altfel, astfel, aşa* […] (*op. cit.*, 573-574).

Considerăm că, alături de aceste adverbe, pot apărea şi locuţiunile adverbiale: *la o adică, la nevoie, în caz contrar* (această locuţiune adverbială e o anaforă de tip pro-frază): … *fotbaliştii dispuşi* ***la o adică*** *să dezvăluie toate dedesubturile vieţii de sclav*; *În Siberia,* ***la nevoie,*** *se circulă şi cu blindate.*; *Vino,* ***în caz contrar*** [dacă nu vii], *mă supăr!*

Şi grupul verbal cu centru formă non-finită de gerunziu apare în clasa de substituţie a *condiţionalului.* Primul exemplu din *GBLR „****Făcând abstracţie de ultima dispută****, putem spune că relaţia lor a fost până acum amicală."* conţine o locuţiune verbală la gerunziu. Având în vedere frecvenţa locuţiunilor verbale la gerunziu cu funcţie de *condiţional*, se impune completarea clasei de substituţie cu această realizare locuţională: *Răspunsul la problema sus-menţionată poate fi dat* ***numai ţinând seama*** *de cele două mari tendinţe ale dreptului comercial., Se va administra* ***numai luând în calcul*** *riscul şi beneficiul., Puteţi afla mai multe,* ***luând parte*** *la sesiunile de informare.*

Nu la fel de frecventă este apariţia locuţiunii adjectivale cu funcţie de *condiţional*. Totuşi, cele de provenienţă locuţional verbală (frecvent precedate de semiadverbul *numai*) pot realiza această funcţie: *Numai* ***pus la punct****, s-ar potoli., Numai* ***scos din minţi****, ar putea face orice.,* ***Pus în aplicare,*** *planul ar aduce beneficii reale.*

12.12. La realizările *circumstanţialului concesiv*, autorii *GBLR* utilizează termenul *grupare* pentru *cu toate acestea / astea*: „În asociere cu demonstrativul *acestea / astea*, având rol anaforic pentru că trimite la un segment de enunţ, **gruparea s-a fixat** pentru a exprima un circumstanţial concesiv." (subl. ns.) (*op. cit.*: 580). Forma invariabilă de feminin-neutru plural a demonstrativului – formă nemotivată contextual –, neadmiterea substituţiei cu demonstrativul de depărtare (**Plouă, cu toate acelea mă plimb.*), substituţie posibilă în alte contexte (*A venit cu toate astea / cu toate alea*), topica fixă a cuantificatorului totalizant, spre deosebire de topica sa mobilă din combinaţii libere [*I-am greşit cu acestea toate* (*fapte*) */ I-am greşit cu toate acestea., Făcea minuni cu astea toate* (*lucruri*) / *Făcea minuni cu toate astea.*], topica fixă antepusă a grupului în raport cu verbul regent, opusă topicii frecvent postpuse a grupului liber (*S-a asociat cu toate astea., A apărut cu toate astea puse pe cap.*) şi semantica sa concesivă, dependentă de un anume context (*E liniştit şi, cu toate astea, e ceva ce îl nelinişteşte.* cf. *La naiba cu toate astea!*) sunt argumente ale statutului de locuţiune adverbială al acestui grup, specializat pentru

BDD-V885 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:54:39 UTC)

exprimarea concesiei, într-un anume context (*Are multe prietene şi a venit cu toate acestea la petrecere.* vs *O durea capul.* ***Cu toate acestea****, s-a dus la bibliotecă să studieze.*).

La realizările prin grup verbal, grup adjectival, grup adverbial (în special cu focalizatori adverbiali: *chiar, şi, nici*), ar trebui adăugate şi ipostazele locuţionale ale centrilor de grup: ***Chiar (şi) luând aminte*** *la efect, tot nu veţi descoperi cauza.,* ***Chiar dat afară,*** *tot n-a priceput că-i va fi greu.,* ***Chiar cu scaun la cap,*** *şi tot s-a înşelat.,* ***Nici în ruptul capului,*** *n-ar recunoaşte că a greşit.*

12.13. Alături de realizarea propoziţională a *circumstanţialului consecutiv*, apare şi realizarea prin grup prepoziţional care include fie un grup verbal cu centru infinitiv, fie un grup nominal. În grupul verbal, se pot adăuga locuţiunile verbale: *E destul de mare,* ***pentru a ţine minte*** *tot restul vieţii ce s-a întâmplat., Niciun subiect nu-i pare suficient de interesant* ***spre a-i atrage atenţia.***

Există frecvente „consecutive cu sens superlativ", mai precis, construcţii şi subordonate similare consecutivei şi având sens superlativ. Considerăm că ar trebui extinsă interpretarea drept cantitative şi asupra acestor „consecutive", deoarece semantica lor este, fără nicio îndoială, una superlativă: *echipaţi* ***până-n dinţi****, marxist* ***până în măduva oaselor****, eram îndrăgostit* ***până în vârful unghiilor****, Te bat* ***de nu te vezi****., oportunist şi el* ***până dădea pe dinafară****, N-au decât să plătească* ***până le va ieşi pe nas****., Citesc carduri de credit* ***până le pică ochii în gură*** *de somn.*

Rămân însă consecutive acele construcţii care păstrează ideea de „consecinţă" şi admit transformarea în subordonate consecutive: *suprazeloşi* ***până la absurd*** „încât frizează absurdul", *emoţionat* ***până la extaz*** „încât cade în extaz", *comunist credincios* ***până la fanatism*** „încât ajunge fanatic", *faza repetată* ***până la saţietate*** „încât ajungi la saturaţie", *era pregătită* ***până în cel mai mic detaliu*** „încât nu fusese uitat nici cel mai mic detaliu", *sala umplută* ***până la refuz*** „încât nu mai era nici un loc".

12.14. *Opoziţionalul* are o clasă de substituţie cu doi termeni: grup prepoziţional şi propoziţie conjuncţională sau relativă. Destul de rar, pot apărea locuţiuni în grupurile incluse în grupul prepoziţional: ***În loc de aducere aminte****, eroii noştri au parte de uitare., A cercetat doar în birou,* ***în loc de peste tot.****, Se grăbeşte să acţioneze,* ***în loc de a*** *mai* ***sta pe gânduri.***

12.15. În seria realizărilor *circumstanţialului cumulativ* pot fi adăugate şi locuţiuni substantivale: ***Pe lângă luările de cuvânt*** *în plenul reuniunii, în aceste zile au avut loc mese rotunde …,* ***Dincolo de părerile de rău*** *exprimate, ar fi fost nevoie de o explicaţie.,* ***Pe lângă inducerea în eroare*** *a celor care accesează site-ul primăriei, a fost postat numele lui MD, însă cu fotografia lui ZC.,* locuţiuni adjectivale: ***Afară de destupat la minte****, mai e şi harnic.* ***În afară de bătut în cap****, mai e şi leneş.*, locuţiuni verbale în grup prepoziţional, cu forme verbale non-finite de infinitiv sau supin: *Bineînţeles că face şi altceva,* ***în afară de a*** *ne* ***lua la rost.****, Ar fi vrut şi altceva,* ***în afară de a lua parte*** *la întrunire.,* ***În afară de bătut la cap*** *toată ziua, ne mai şi jigneşte.*, locuţiuni adverbiale: *Ar fi mers şi altundeva,* ***decât de jur împrejur.***

În enunţul *Nici măcar nu e bun la gust şi,* ***pe deasupra****, e şi foarte scump.*, locuţiunea adverbială *pe deasupra* va fi considerată o construcţie metadiscursivă cu funcţia unui modalizator adverbial apreciativ. Prin referire la propoziţia *Nici măcar nu e bun la gust*, locuţiunea *pe deasupra* are rol anaforic, având semnificaţie cumulativă: *Pe lângă că nu e bun la gust …* sau *În afară că nu e bun la gust …* Tot modalizatori adverbiali apreciativi sunt şi locuţiunile adverbiale: *în afară de asta / pe lângă asta / în plus de asta / în plus / mai mult / mai mult de asta / mai presus de asta…*

12.16. În clasa de substituţie a *circumstanţialului de excepţie*, pot apărea diferite locuţiuni (precedate de prepoziţia *decât*, de locuţiunea adverbială restrictivă *mai puţin* şi de locuţiunile prepoziţionale *în afara* şi *în afară de*): *N-a venit altcineva* ***decât Domnia Voastră****.,*

BDD-V885 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:54:39 UTC)

Nu face nimic altceva ***decât a pune la cale*** *tot felul de scenarii.*, ***În afară de bătut în cap****, nu e nicicum altfel., Vino oricând,* ***mai puţin cu noaptea-n cap.***

13. În clasa de substituţie a *apoziţiei*, apar şi diferite locuţiuni (adverbiale, adjectivale, verbale, substantivale): *Îi voi spune direct,* ***adică pe şleau.****, Vine foarte devreme,* ***adică cu noaptea-n cap****., E prost,* ***adică bătut în cap****., O hotărâre lovită de nulitate,* ***adică egală cu zero****., Are o plăcere deosebită de a crea scenarii,* ***adică de a pune la cale*** *diverse strategii., Loialitatea şi ascultarea, adică* ***datul din cap*** *aprobativ.*

14. Fără excepţie, toate funcţiile sintactice se realizează şi prin locuţiuni. Locuţiunile verbale cu forme verbale finite şi non-finite apar în cele mai multe clase de substituţie. Locuţiunile adjectivale apar, în special, în clasa de substituţie a modificatorilor (vechile atribute), a numelui predicativ şi a predicativului suplimentar. Locuţiunile adverbiale intră, de regulă, în clasele de substituţie ale circumstanţialelor.

15. Mereu e nevoie de o (re)sistematizare a descrierii materialului lingvistic. Din perspectiva funcţionării sintactice unitare a locuţiunilor, sistematizarea poate fi realizată mai întâi la nivel morfologic, prin organizarea claselor lexico-gramaticale pe baza opoziţiei *simplu – compus – locuţiune* şi apoi la nivel sintactic, prin includerea locuţiunilor în clasele de regenţi şi de substituţie ale funcţiilor sintactice.

BIBLIOGRAFIE

Bidu-Vrănceanu, Angela, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, 2005, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, ediţia a 2-a, Bucureşti, Editura Nemira.

Boroianu, Ioana, 1974, „Conceptul de unitate frazeologică; tipuri de unităţi frazeologice” (I, II), *Limbă şi literatură*, 1 şi 3, p. 24-34 şi 243-247.

Căpăţînă, Cecilia, 2007, *Elemente de frazeologie*, Craiova, Editura Universitaria.

Dimitrescu, Florica, 1958, *Locuţiunile verbale în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei.

Gramatica limbii române, vol. I şi vol. al II-lea, Bucureşti, Editura Academiei, 1966.

Guţu Romalo, Valeria (coord.), 2008, *Gramatica limbii române*, vol. I *Cuvântul*, vol. al II-lea, *Enunţul*, Tiraj nou, revizuit, Bucureşti, Editura Academiei Române (GALR).

Hristea, Theodor, 1984, „Frazeologia şi importanţa ei pentru studiul limbii române”, *Limbă şi Literatură*, nr. 1, p. 5-14

Pană Dindelegan, Gabriela (coord.), 2010, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold (GBLR).

Pană Dindelegan, Gabriela, 1991, „Locuţiuni sau grupuri sintactice libere (analizabile)?”, *Limbă şi Literatură*, 1, p. 5-8.

Pană Dindelegan, Gabriela, 1994a, *Teorie şi analiză gramaticală*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Coresi.

Pană Dindelegan, Gabriela, 1994b, „Pronumele «o» cu valoare neutră şi funcţia cliticelor în limba română”, *Limbă şi literatură*, XXXIX, 1, p. 9-16.

PHRASEOLOGICAL REALISATIONS OF CERTAIN SYNTACTIC FUNCTIONS

(*Abstract*)

We have examined the way phraseological units are conceived in a few recent works. We have noted the growing interest of linguists in delimiting them and, as a consequence, the incorrect use of specific terminology. We have tried to highlight the fact that phraseological units behave unitary from a syntactic point of view as well, a fact which can contribute to a rethinking of the description of the linguistic reality.

BDD-V885 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:54:39 UTC)